

DOKUMENTUMJÁTÉK ÉS KORDOKUMENTUM

BOSNYÁK ISTVÁN SZEMBEN A BIROVAL ÉS
GION NÁNDOR KITALALT ÉS IGAZ SZENTTAMASI TÖRTÉNETEK C.
HANGJÁTÉKSOROZATÁRÓL

Rádiózásunk történetében már több ízben fölmerült annak az igénye, hogy a közkedvelt — kedd esti — hangjátékműsorokon kívül más időpontokkal és más drámai műfajokkal (monodrámá, dokumentumjáték, rádiógroteszk, lírai hangjáték, zsebhangjáték, életkép stb.) is megpróbálkozzanak. Az óhajtól aránylag hosszú út vezetett az első kísérletekig, kezdeményezésekig, megvalósításokig —, de az elmúlt fél évben, egy évben örvendetes változásnak és megpezsdülésnek lehettünk tanúi. A keddi hangjátékbemutatók és felújítások után ugyanis mind gyakoribbá váltak az urh-adón sugárzott szombati hangjátékműsorok is, sőt, mi több, egy-egy hangjáték, vagy sorozat (mint amilyen Hemingway művének rádióváltozata, az *Akiért a harang szól* is volt) a leghallgatottabb vasárnap délutáni *Sport, zene, derű* című műsorban is elhangzott.

Ez az oldódás és műfaji kerettágítás, s nyilván a hallgatók érdeklődése, eredményezte azt, hogy Majtényi Mihály *Garabonciása* után a múlt év végén, illetve ez év elején Gion Nándor *Kitalalt és igaz szenttamasi történeteket* feldolgozó tízrészes hangjátékát, majd pedig ezt követőleg Bosnyák István *Szemben a bíróval* című hétrészes dokumentumjátékát is másorra tűzte az Újvidéki Rádió.

Az előbbiről csak annyit, hogy a próbálkozás eredményei (hangulatos, eleven játék) és hibái (regényillusztráció, naturalizmus) szerint is rendhagyó volt tájunkon, hiszen eddig hazai szerző ekkora megtiszteltetésben még nem részesült, s ekkora lehetőséget sem kapott világa és mondanivalója kibontakoztatására. A két Gion-regény (*Rózsaméz, Virágos katona*) tíz részre bontása azonban egy-egy sikerültebb epizód ellenére sem aknázza ki az árnyalás, a dúsítás és az újraalkotás lehetőségeit, hanem inkább a könnyebben járható utat, a hagyományos megformálást, s az ugyanilyen hangjáték dramaturgiát és rendezést választotta. Ez utóbbit különösképp furcsálljuk, mivel Vajda Tibort kísérletező kedvű, bátor rendezőként is módunkban volt már megismerni.

Amde bárhogy is van, az 1977 októbertől két és fél hónapig sugárzott Gion rádiójáték-sorozat jóval kevesebb élményt és örömet nyújtott, mint amennyit kezdetben, oly jóhiszeműen, elvártunk tőle.

Tekintve, hogy Bosnyák István dokumentumjáték-sorozatának utolsó adását, a hetedik részt, február 11-én sugározta az Újvidéki Rádió — a még aránylag friss benyomások alapján ez utóbbiról valamivel több konkrét megállapítást is papírra vetnénk.

Legelőször is (a már rádiónaplókban is jegyzett észrevételek után) azt szeretnénk leszögezni, hogy ez a Sinkó Ervin halálának tizedik évfordulójára írt és bemutatott dokumentumjáték, ahogy azt Bosnyák István is nyilatkozta, nemcsak a jubiláns, hanem az egész XX. századbeli értelmiségi ember, művész, forradalmár és gondolkodó jubileuma volt, egy olyan tárgyilagos, tényekre alapozó, de szubjektív belső viaskodásoktól sem mentes kordokumentum, amely — vissza-visszatérő motívumként — az egyén és a közösség, az ember és politika, forradalom és erkölcs viszonyát taglalta, és a választásra kényszerítő helyzeteket vizsgálta, a mindenkori etikus magatartást, akkor is, amikor a történelem alakulásában és zivatarában oly nehéz volt tisztán látni, eligazodni, mint a hét epizódban érintett első és második világháború, vagy az októberi forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság idején.

A majd fél emberöltőt megidéző dokumentumjáték, Sinkó Ervin apatini gyermekkorától, szabadkai ifjúságától a Magyar Tanácsköztársaságig, a bécsi és moszkvai emigrációig, majd pedig Drvarig s a népfelszabadító háborúban való aktív részvételig ívelt; s éppen mert nemcsak Sinkóról, barátairól, ellenségeiről, szellemi vitapartnereiről vallott, hanem arról a mozgalmak korról is, amely világtörténelmet formált: joggal ragadta meg a figyelmünket, annál is inkább, mert az emberarcú szocializmusnak a széles néptömegek számára járható útjait is kereste.

A mindenféle hajszolt művészkedéstől mentes ember- és történelemvallatás éppen ezért a *Szemben a bíróval* című dokumentumjátékban — a látszólagos összetettség ellenére is — egyszerű, pontos és értelmes szavakkal szölt a nagy történelmi pillanatokról, a „megforgatjuk a világot”-szerű nekibuzdulásokról, a válságokról, s „az ember kicsi drámáiról”, és arról is, hogy lehetnek-e az embernek a forradalomban „privát” meggyőződései, illetve hogy a forradalomnak okvetlenül személyiségrombolónak kell-e lennie stb.

A forradalom, a szocialista forradalom történelmi, társadalmi, gazdasági, kulturális, morális és emberi célkitűzéseiről vívott harca azonban — akár a nagy októberi szocialista forradalomról, akár a Magyar Tanácsköztársaságról, akár népfelszabadító háborúnkról vagy a függetlenégi harcokról van szó, az izgalmas dokumentumjáték tanulsága szerint — egy pillanatra sem torpanhat meg, erőtlenedhet el, mivel a történelmet, társadalmat és az embert alakító forradalmi változásokat, a dialektika törvényei szerint, az egymást váltó nemzedékeknek kell győzelemre vinniük. Valahogy úgy, ahogy azt Lenin is megmondta: „Mi elkezdtük ezt a művet. Hogy mikor, mennyi idő alatt, és melyik nemzet proletárjai fogják befejezni, lényegtelen kérdés. A lényeges az, hogy a jég megtört, az út megnyílt, az irány ki van jelölve.”

Bosnyák István *Szemben a bíróval* című Sinkó-művek alapján írt dokumentumjátéka — Varga István rendezésében, a Szabadkai Népszínház és az Újvidéki Színház tagjainak, valamint az Újvidéki Színművészeti Akadémia hallgatóinak közreműködésével — komoly munkáról, tehetségről és művészi alázatról tanúskodott. Ezért úgyszólván mindvégig izgalmas és helyenként lélegzetelállító, torokszorító volt, mert ha az egyedi életből, egyedi esetből indult is ki: a szellem és a forradalom mindegyre taguló horizontját pásztázta be, méghozzá úgy, hogy nemcsak a lángot és a fényt lobbantotta fel, hanem olykor-olykor, mit sem szépitve, lakkozva, a hamuba hulló zsarátokról, és az embert, történelmet is megcsapó füsttről sem hallgatott szemérmesen.

A mintegy negyven színészt, szereplőt felvonultató dokumentumjáték egyénekenkénti alakításait, a múltunkról, de a máról is szóló történet megannyi vonatkozását és tanulságát egy ekkoraka terjedelmű jegyzetben lehetetlen számba venni. Annyit azonban mégiscsak le kell szögeznünk, ha mindjárt futó benyomásként is, hogy a főbb szerepeket alakító Faragó Árpád (Sinkó I., Sinkó II.), Tusnek Otília (Cinner Erzsi), Sinkó István (Kun Béla), Gerich Endre (Lukács György), valamint Szkopál Béla, Ferenci Jenő, Barácius Zoltán, Balázs-Piri Zoltán, Fejes György, Horváth József, Arok Ferenc és mások tolmácsolása révén nem egy tegnapi tragédia, hanem egy eleven, vérből mai történet éledt meg előttünk. Egy olyan történet, amelyben a visszafogott, eszköztelen színészi játék, rendezés, hangfelvétel (Dušan Stojišić és Koncz Sándor, valamint Varga Éva zenei tanácsadóként való közreműködése) és a hangzásában is tárgyilagos szöveg volt a leginkább meggyőző.

Magának a hétrészes dokumentumjátéknak pedig egyik legnagyobb varázsa az volt, hogy a cselekvő embert, a történelem és a forradalom kihívásaira válaszolni kényszerülő embert úgy ábrázolta, hogy közben a történeteknek, az eseményeknek, az egyéni lelkitusáknak és a tömegjelenségeknek is belső izzást, képzeletünkben megelevenedő filmszerű pergést, máskor meg balladai szaggatottságot, tömörséget adott.